

1. Pierwsze drużyny harcerskie w latach 1926-1939.

Ruch harcerski, którego początki sięgają 1910 roku, stał się jedną z czołowych organizacji młodzieżowych okresu II RP. Metodyka harcerska w szybkim tempie zyskiwała nowych sympatyków wśród społeczeństwa i sprawiała, że harcerze cieszyli się jego ogólną przychylnością. Już w 1911 roku powstały na Pomorzu pierwsze drużyny harcerskie, które prowadziły działalność konspiracyjną¹. Pojawienie się ruchu skautowego na Pomorzu w tak wczesnym okresie było ewenementem na skalę krajową. Należy zaznaczyć, że pierwsza drużyna w Wielkopolsce powstała dopiero w 1912 r., a ośrodkiem, który skupiał pierwszych i czołowych działaczy harcerskich był Lwów. W tym okresie ruch harcerski dotarł również na teren powiatu brodnickiego. Pierwsze drużyny powstały w Brodnicy i prowadziły działalność konspiracyjną jako Towarzystwo Skautów². Drużyny te z reguły zawiesiły działalność w ostatnich latach I wojny światowej z uwagi na represje ze strony Niemców.

Ponowne zainteresowanie się ruchem harcerskim nastąpiło już w wolnej Polsce. W 1918 r. powstał ogólnopolski Związek Harcerstwa Polskiego (ZHP), który stanął na czele nowotworzonych harcerskich struktur terenowych. Na terenie powiatu brodnickiego harcerstwo rozwijało się bardzo dynamicznie, w wyniku czego w roku 1923 powstał Hufiec Ziemi Michałowskiej w Brodnicy. W 1925 r. Hufiec liczył 4 drużyny, a w roku 1929 już 12. Począwszy od roku 1926 na terenie powiatu organizowane było również harcerstwo żeńskie, które w okresie międzywojennym stanowiło osobny pion w ramach ZHP³.

Pierwsze wiadomości o harcerstwie w Jabłonowie dotyczą drugiej połowy lat 20-tych, a pierwszą drużyną w Jabłonowie była V Drużyna Harcerska (DH) im. Ks. Józefa Poniatowskiego, która założona została 16 lutego 1926 r. przez ówczesnego (ów.) Romana Jakubowskiego⁴. W tworzeniu struktur drużyny włączyli się m.in.: młodzik (mł.) Alfons Grzywacz, ochotnik (och.) Walenty Faterkowski, och. Józef Szalla, och. Edwin Grabowski oraz och. Maksymilian Gołaszewski. Drużyna liczyła początkowo 45 osób podzielonych na 4 zastępy. W 1927 r. DH wysłała delegatów na kurs zastępowych do Lidzbarka, a w 1928 r. został zakupiony i poświęcony podczas specjalnej uroczystości sztandar drużyny (przy udziale drużyn spoza Jabłonowa). W kwietniu 1930 r. w drużynie przeprowadzona została inspekcja przez dh Ulatowskiego – członka Pomorskiej Komendy Chorągwi. Wizytator w raporcie podsumowującym działalność harcerzy podkreślił dobrą organizację pracy i prawidłowość w prowadzonych księgach finansowych i administracyjnych. 1 stycznia 1933 r. zmieniona została środowiskowa numeracja drużyn, wyrażana cyframi rzymskimi, na jednolitą dla całej chorągwi numerację ciągłą w cyfrach arabskich. W wyniku zmian V DH została przemianowana na 34 Pomorską DH im. Ks. Józefa Poniatowskiego. W roku 1936 drużyna na wniosek ówczesnego drużynowego ów. Stanisława Markuszewskiego, przy współpracy z Kołem Przyjaciół Harcerstwa oraz Rodziny Kolejowej, otrzymała nazwę Drużyny Kolejowej. Dzięki temu została ona zaopatrzona w bogaty sprzęt obozowy oraz własną bibliotekę. Wg sprawozdań aż 82% członków tego typu drużyn stanowiły dzieci kolejarzy⁵. Dodatkowo w maju 1938 r. Zarząd Rodziny Kolejowej przekazał harcerzom pomieszczenia z przeznaczeniem na świetlice harcerską. Drużynowymi byli kolejno:

¹ J. Jankowski, *Harcerstwo Pomorza Gdańskiego i Kujaw 1911-1945*, Warszawa 1987, s. 278.

² J. Jankowski, *Harcerstwo Ziemi Michałowskiej w latach 1914-1939*, [w:] Szkice Brodnickie, T.1, s. 103.

³ Ibidem s. 104.

⁴ *Kronika Komendy Ośrodka Harcerzy w Brodnicy*, Brodnica 1947.

⁵ J. Jankowski, *Harcerstwo Pomorza...*, s. 223.

- 1926-1928 – Roman Jakubowski,
- 1928-1930 – Alfons Grzywacz,
- 1930-1933 – Maksymilian Gołaszewski,
- 1933-1935 – Tadeusz Berendt,
- 1935-1938 – Stanisław Markuszewski,
- 1938-1939 – Maksymilian Gołaszewski.

W kilka lat po zorganizowaniu się pierwszej jednostki harcerskiej w Jabłonowie powstała Drużyna Żeglarska, która posiadała przystań i sprzęt wodniacki na jeziorze Wądzyn. Drużyna szybko osiągnęła wysoki stan organizacyjny. Członkowie drużyny nosili charakterystyczne mundury żeglarskie i posiadali własny sztandar.

W roku 1929 powstała z kolei Drużyna Harcerki im. Emilii Plater⁶. Drużynowymi drużyny żeńskiej były kolejno: Skonieczna oraz Krępicka. Dziewczęta podobnie jak drużyny męskie dość sprawnie utworzyły swoje struktury i często były organizatorkami różnego rodzaju gier terenowych, wycieczek, zawodów sportowych, zabaw tanecznych, a także akcji zarobkowych, których dochód przeznaczony był na organizowanie obozów letnich.

W 1934 r. przy V DH ks. Poniatowskiego rozpoczęła działalność Gromada Zuchowa, której opiekunem został początkowo nauczyciel - harcerz orli (HO) Jan Białecki, a następnie Władysław Odymała⁷. Gromada prowadziła zajęcia wg odpowiedniej formy metodycznej, przeprowadzała próby na sprawności i stopnie oraz organizowała kolonie.

Na terenie gminy Jabłonowo II działały drużyny harcerskie: im. płk. Lisa-Kuli w Lembargu (założona przez nauczyciela J. Robaczewskiego w 1937 r.) oraz w Konojadach (założona przez St. Markuszewskiego)⁸.

W roku 1931 Oddział Pomorski ZHP określił wytyczne działania Koła Przyjaciół Harcerstwa (KPH). Rok później takie koło powstało w Jabłonowie, a jego zadaniem było wspieranie lokalnie działających drużyn⁹. Rozwój KPH spowodowało, że w Jabłonowie w latach 30-tych pozyskano niezwykle ważnego sojusznika, którym były Polskie Koleje Państwowe. Rodzina Kolejowa, bo tak nazywała się organizacja działająca przy PKP, wydatnie przyczyniła się do rozwoju harcerstwa w Jabłonowie¹⁰.

Drużyny jabłonowskie prowadziły aktywną działalność wychowawczą w gminie. Latem harcerze organizowali obozy, kolonie oraz biwaki zuchowe i harcerskie, a także wycieczki krajoznawcze. Obozy harcerskie odbywały się m.in.: w Góralach, Wądzyniu (1931 r.), Kościelisku (1937 r.¹¹), Klonowie (1938 r.) oraz Hallerowie (Władysławowie), a kolonie zuchowe w pobliskich Góralach oraz Buku Pomorskim¹². Zaopatrzeniem w żywność obozów znajdujących się blisko Jabłonowa zajmowali się miejscowi kupcy i rzemieślnicy m.in.: Jan Duszyński. Obóz nadmorski prawdopodobnie skupiony był w ramach tzw. Dni Morza organizowanych od 1932 r. na polskim wybrzeżu. Z Jabłonowa wyjechały zarówno DH męska jak i żeńska. W 1938 r. wycieczki do Poznania, Gdyni i Warszawy zorganizowała V/34 DH. Wodniacy zajmowali się produkcją i reperacją sprzętu pływającego i brali udział w licznych zawodach kajakowych i żeglarskich. W ciągu roku drużyny prowadziły zajęcia wynikające z metodyki harcerskiej i związane z harcerską obrzędowością oraz z zakresu przysposobienia

⁶ J. Jankowski, *Harcerstwo Pomorza...*, s. 141, E. Okrój, *op. cit.*, s. 19.

⁷ J. Jankowski, *Harcerstwo Pomorza...*, s. 16, *Kronika Komendy...*

⁸ *Kronika Komendy...*

⁹ J. Jankowski, *Harcerstwo Pomorza...*, s. 215.

¹⁰ Rodzina kolejowa była jedną z form wspierania harcerstwa, jednak nie wchodziła w struktury KPH.

¹¹ Trzytygodniowy obóz na podkarpaciu w Kościelisku Drużyna V/34 spędziła pod opieką Markuszewskiego, Bonowicza i Białeckiego. W drodze powrotnej harcerze zwiedzili Kraków i Częstochowę.

¹² *Kronika Komendy...*

wojskowego. Organizowane były zawody sportowe i kulturalne, m.in. w 1929 r. rozegrany został mecz hokejowy pomiędzy harcerzami z Brodnicy i Jabłonowa, który zakończył się zwycięstwem Jabłonowian 8:1¹³. W roku 1937 Drużyna Kolejowa z Jabłonowa otrzymała III nagrodę w konkursie na najlepszą akcję obozową i szkoleniową, którą był 15 osobowy namiot¹⁴.

Harcerze jabłonowscy uczestniczyli w II Narodowym Zlocie Harcerzy w Poznaniu, który odbywał się w dniach 14-23.07.1929 r. oraz zlotu Hufca Brodnica w 1934 r. odbywającym się w Lasku Miejskim. Brak natomiast informacji czy harcerze brali udział w zlocie z okazji 25-lecia Harcerstwa w Spale¹⁵.

W wyniku narastającego zagrożenia wojennego już w 1938 roku Okręg Pomorski ZHP utworzył harcerski Związek Jaszczurczy, który objął swym zasięgiem powiaty: grudziądzki, lubawski i brodnicki¹⁶. Harcerze w ramach Związku byli przygotowywani do prowadzenia działań konspiracyjnych i dywersyjnych na tyłach frontu, natomiast we wrześniu 1939 r. wzięli aktywny udział w Pogotowiu Harcerskim Chorągwi Pomorskiej ZHP, którego głównym celem było wsparcie walczących na froncie żołnierzy.

Do zasłużonych działaczy przedwojennego harcerstwa w Jabłonowie należeli druhowie i drużyny: phm. S. Markuszewki, A. Stefański, Jan Muszyński, J. Białecki oraz R. Jakubowski, natomiast członkami przedwojennych drużyn byli m.in. bracia: Behrendt – Stanisław, Tadeusz i Henryk, Szygorscy – Alfons i Roman, Wiśniewscy – Leszek i Włodzimierz, Otremba – Franciszek i Wenaty oraz Henryk Jakubowski, Franciszek Jakubowski, Jan Jadziński, Konrad Dunajski, Feliks Grabowski, Edmund Eliaz, Stanisław Strzelecki, Karol Karnowski, Wanda Klesińska, Eryka i Elżbieta Haberskie, Grabowska, Stefan Faterkowski, Czesław Krajczewski, Benedykt Konkol, Henryk i Jan Perszke i inni.

Mniej licznym stowarzyszeniem skupiającym młodzież szkolną w Jabłonowie była organizacja Orłęta. Niestety brak bliższych informacji dotyczących organizacji i funkcjonowania Orłąt na terenie miejscowości. Analogicznymi organizacjami młodzieżowymi, działającymi w powiecie i bazującymi na metodyce skautowskiej były niemieckie Jugendpflege oraz Bund der deutschen Jungschaft in Polen¹⁷.

---

¹³ H. Barański B. Konkol, *op. cit.*, s. 55.

¹⁴ J. Jankowski, *Harcerstwo Ziemi Michałowskiej...*, s. 118.

¹⁵ *Kronika Komendy...*

¹⁶ B. Chrzanowski, *Przedwojenne inicjatywy WP oraz niektórych ośrodków prawicowych dotyczących powstania konspiracji pomorskiej*, [w:] *Organizacje paramilitarne...*, s. 134.

¹⁷ H. Barański B. Konkol, *op. cit.*, s. 16, S. Turowski, *Mniejszość niemiecka ...*, s. 141.